Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Hellig Trefoldigheds Kilde
i
Kappel Sogn

Dokumenter og beretninger om kilden

Hellig Trefoldigheds Kilde
i
Kappel Sogn

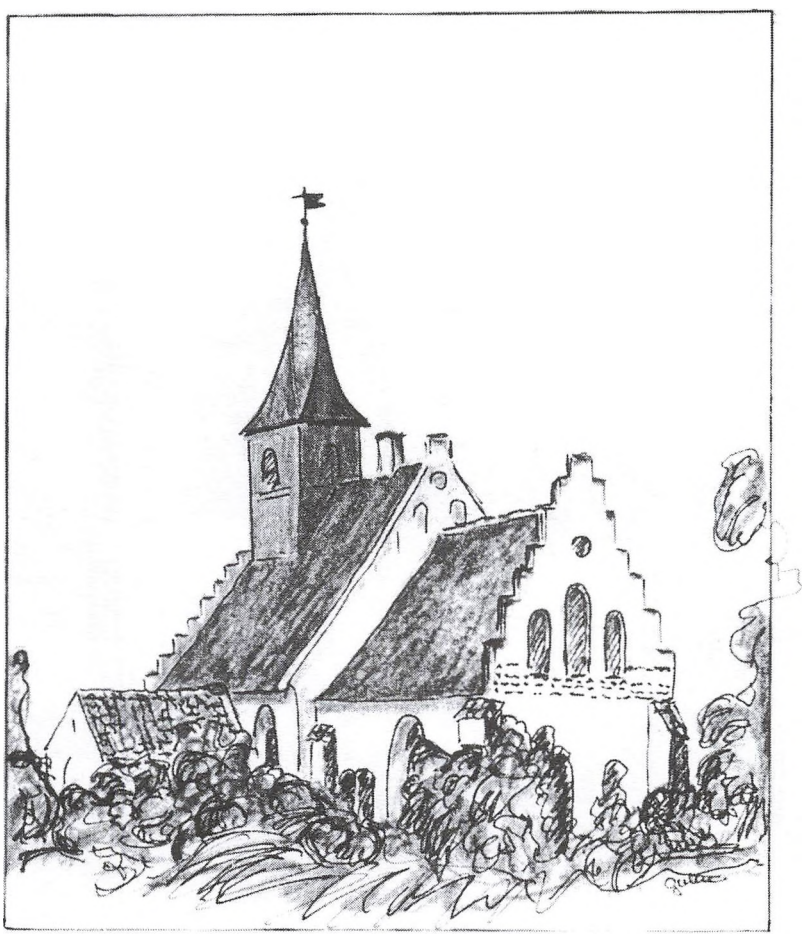

Dokumenter og beretninger om kilden

HELLIG TREFOLDIGHEDS KILDE

Udgivet af Kappel Stubmøllelaug
Tekst af Holger Villadsen
Tegninger af Grethe Sarning
Trykt hos Nakskov Bogtryk 2002

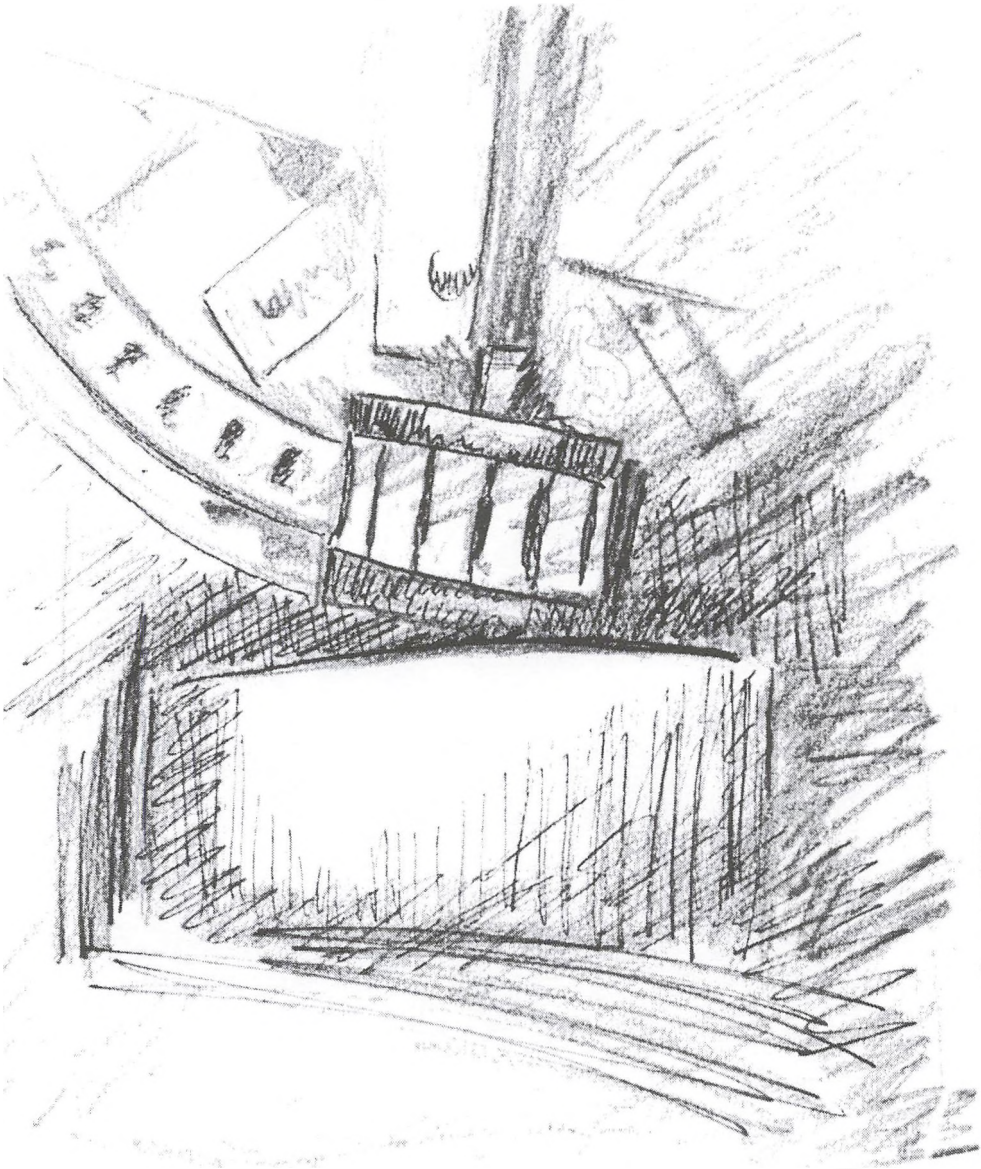

Indhold

Forord
1464: Brev fra kong Christian I 8
1465: Brev fra dronning Dorothea 9
1472: Brev fra biskop Mogens Krafse 11
1570: Brev fra kong Frederik II 14
1744: Annales Ecclesiæ af Pontoppidan 16
1744: Indberetning fra forvalter Bek 18
1755: Indberetning fra sognepræsten 18
1760: Beskrivelse i Hofmans Fundationer 20
1767: Beskrivelse i Danske Atlas, tom. III 20
1774: Beskrivelse i Danske Atlas, tom. VI 21
1776: Beskrivelse hos P. Rhode 22
1807: Matrikelkort fra 1807 over Gottesgabe 24
1833: Beskrivelse hos J.H. Larsen 24
1844: Landhusholdningsselskabets beskrivelse 28
1859: Beskrivelse hos J.J.F. Friis 28
1890 (1905): Målebordsblad fra Geodætisk institut 30
1924: Beskrivelse hos C.C. Haugner 30
1924: "Helligkilder på Lolland Falster" 31
1926: Beskrivelsen i "Danmarks Helligkilder" 34
1936: Betinget skøde ved salg af møllen 35
1942: Kort fra Geodætisk Institut 35
1964: Beskrivelse ved J. Bek Pedersen 36
1979: Beskrivelse ved Siegfred Svane 38
1984: Udvidet beskrivelse ved Siegfred Svane 38
Litteraturfortegnelse 41

Forord

Kappel Stubmøllelaug, der blev stiftet i 1994, har som supplerende formål en eventuel genetablering af Hellig Trefoldigheds Kilde. I det sydvestlige hjørne af den nuværende møllegrund ligger to brønddæksler, som formentlig er det eneste synlige spor af en gammel helligkilde, der var i funktion fra 1500-tallet eller 1400-tallet og indtil første halvdel af 1800-tallet.

Hvis kilden skal genetableres på en eller anden måde, er det vigtigt at finde ud af – så vidt muligt – hvor kilden har ligget, og hvordan den har set ud. Jeg har derfor prøvet at finde frem til relevante dokumenter og beskrivelser af kilden. Og da de pågældende dokumenter og beskrivelser undertiden kan være vanskelige at få fat på, har jeg ment, at det ville være interessant og praktisk at samle dem til et lille hæfte om Hellig Trefoldigheds Kilde i Kappel sogn.

Det ældste sikre vidnesbyrd om kildens eksistens er et kongebrev fra 1570, hvor kongen påbyder, at kilden skal tilstoppes og kapellet rives ned på grund af misbrug og afgudsdyrkelse. Ordren blev dog ikke udført, og der er fra 1700-tallet vidnesbyrd om en sundhedsbrønd i Kappel sogn, som sandsynligvis er den samme som kilden fra 1500-tallet. I første halvdel af 1800-tallet bliver brønden tilstoppet – enten af sig selv eller fordi mølleejeren lod den kaste til.

Kilden har ligget tæt ved den nuværende stubmølle, og det foreliggende materiale tyder på, at de eksisterende brønddæksler på møllegrunden og nord for lærerboligen til

Kappel Skole har tæt forbindelse til den gamle kilde. Men det skriftlige materiale er ikke uden indre modsigelser, så det ville være en fordel med arkæologiske undersøgelser på stedet.

I det følgende er dokumenterne og beretningerne trykt med almindelig skrift, mens mine indledninger og bemærkninger er trykt med kursiv.

Tak til Grethe Sarning, der har lavet illustrationer til hæftet, og til Nakskov Bogtryk, der uden vederlag har trykt hæftet.

Holger Villadsen

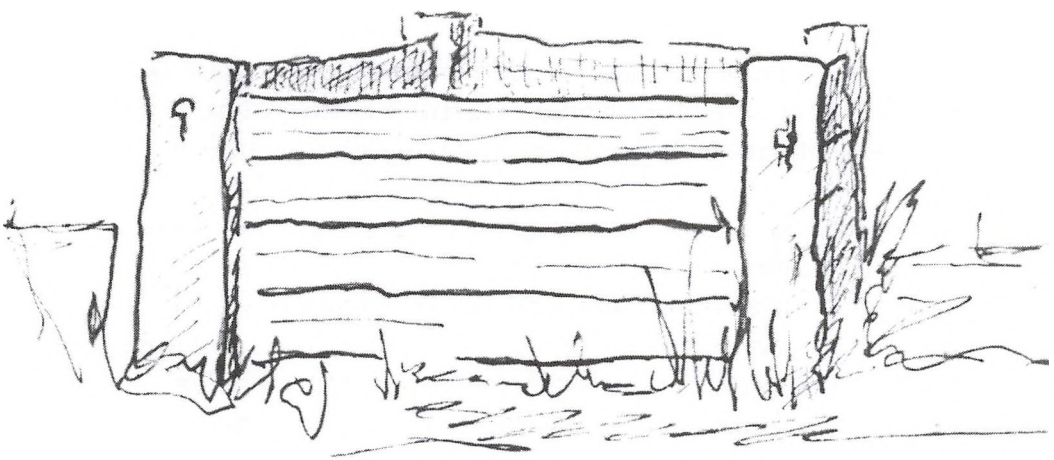

Dokumenter og beretninger

1464: BREV FRA KONG CHRISTIAN I

Kilden i Vesternæs var muligvis foranledningen til, at den nuværende Kappel kirke blev bygget i slutningen af 1400-tallet. Der er bevaret en del skriftlige dokumenter fra kapellets ældste historie; men de ældste dokumenter omtaler ikke direkte kilden i forbindelse med byggeriet af kapellet. Det ældste dokument er et kongebrev, der giver sognefolkene i den vestlige del af Vestenskov sogn lov til at fortsætte og afslutte bygningen af et kapel i Vesternæs by. Brevet er udgivet i 1880'erne af Holger Fr. Rørdam i Kirkehistoriske Samlinger (3. Række, VI Bind, s. 461-462), hvorfra det her er aftrykt. Det er bevaret i Povl Rogerts Samlinger fra 1740' erne, der findes i Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling (ms. Thott. Nr. 730).

»Vi Christiern med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Konge, Hertug i Slesvig, Greve i Holsten, Stormarn, Oldenborg og Delmenhorst, hilser Eder, vores elskelige Bønder og menige Sognefolk i Vestenskov Sogn, kjærligen med Gud og vor Naade. Kjære Venner, som vi eder tilforn tilskrevet haver, at I ej skulle opbygge 'den Kappel', som I nu i eders Sogn begyndt haver, førend vi igjen i Landet kommer, da haver vi nu naadelig undt og tilladt, at I maa forskrevne Kappel fremdeles opbygge og fuldkomme, som I nu begyndt have, med saadan Skjel og Vilkaar, at det ej skal være eller komme eders rette Sognekirke i Vestenskov eller eders rette Sognepræst,

som der nu er, eller her efter kommendes vorder, til nogen Skade eller Forfang i nogen Maade, og at I dog søge forskrevne eders rette Sognekirke og der annamme eders Sacrament og anden Redsle, som eders Sognepræst eder af Rette bør at gjøre og hertil af Arilds tid gjort haver. Og om I derudover vil have nogen Messer eller anden besynderlige Tjeneste i forskrevne Kappel, at I haver det med eders Sognepræsts fulde Ja og Minde, og ej anderledes. Og ville vi, at I gjøre og give Hr. Claus Paffue, eders Sognepræst, vor elskelige Kapellan, der god Forvaring fore med eders Brev og Indsegl, at disse forskrevne Stykker og Vilkaar saa fuldkommelig blive og ubrødeligen holdes skulle i alle Maade, som forskrevet staar; den vi ej ville eller maa nogenlunde tilstede Kirkens Rettighed og Frihed at formindske eller forkrenke i nogen Maade, forbydendes eder og alle andre, i hvo de helst ere, her udi noget at gjøre eller bekymre sig her med anderledes, end som før er rørt, under vor Hyldest og Naade. Datum in castro nostro Hafn. die b. Jacobi apostoli (etc.) Anno Mcdlxiiii.«

1465: BREV FRA DRONNING DOROTHEA

Året efter, i 1465, skriver Dorothea, Christian I's dronning, et nyt brev med stort set samme indhold som kongens brev fra 1464. Hun præciserer, at de skal afslutte kapellet med den længde, det havde på daværende tidspunkt, og at det ikke måtte forsynes med tårn. Kilden er heller ikke omtalt i dette brev. Brevet er udgivet i Kirkehistoriske Samlinger i forlængelse af forudgående dokument (s. 462-463).

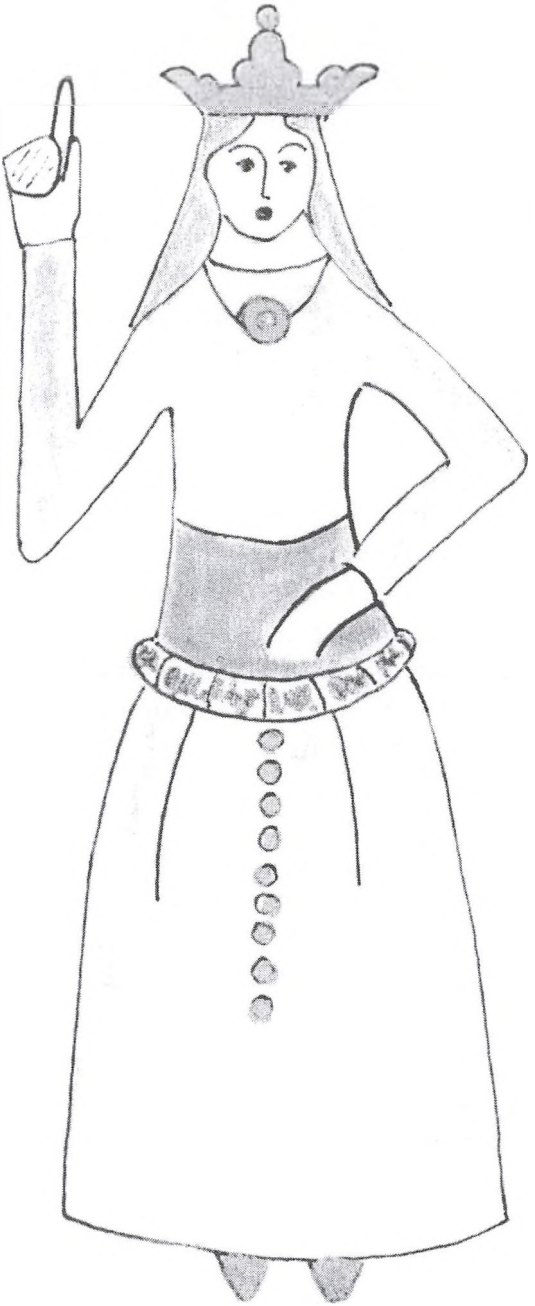

»Vi Dorothe, med Guds Naade Danmarks, Sveriges, Norges, Venders og Goters Dronning (osv.), hilser eder alle os elskelige Bønder og menige Almue, som bygge og bo i Vestenskov Sogn, kjærligen med Gud og vor Naade. Kjære Venner, som vi eder tilforn undt og givet have, at I skulle bygge 'en Kappel' der i Sognet, da haver vi nu bespurt os med vor kjære naadige Herre og andre vores Raad og gode Mænd der udi Landet, at der er os og eders Sognekirke til stor Skade og Forfang, hvilket vi ingenlunde tilstede maa eller ville. Thi bede vi eder og ville, som der bo i den Landsende, at I søge eders Sognekirke og hente eders Sacramente der og andre eders Redsle, som I af Arilds Tid gjort haver, og gjøre og give vor elskelige Kapellan, Hr. Claus, der Sognepræst, sin Rettighed, som eder af Rette bør og af Alders Tid gjort haver. Item unde vi og eder at bygge den vestre Gavl op af formeldte Kapel, og ej gjøre Kapellen videre eller længere, end som han nu opbygget er, og I ej noget Taarn der bygge. Ville I og have nogen Messe der om Vinteren, naar ond Vej er, undtaget Offerdage, at I haver det i forbente eders Sognepræsts fulde Ja og Minde. Forbydendes alle, ihvo de helst ere eller være kunde, herimod at bygge eller bygge lade, gjøre eller imod at staa, som før er rørt, under vor Hyldest og Naade. Datum in Sandby feria 6ta pasche Anno Mcdlxv.«

1472: BREV FRA BISKOP MOGENS KRAFSE

Lolland-Falster hørte indtil 1802 under biskoppen i Odense. I 1472 hed biskoppen Mogens Krafse, og han skrev et brev til sognefolkene i Vestenskov, hvori han stadfæstede de to kongebreve fra 1464 og 1465. Emnet er stadigvæk forhol-

det mellem det nye kapel i Vesternæs og sognekirken i Vestenskov by, og der er fortsat ikke nogen omtale af kilden. Brevet er trykt i Danske Magazin, bind 2 (Kbh. 1746), s. 14-15.

»Jeg Mogens med Guds Naade Biscop i Odense helser eder alle Sognefolk, som bygge og boe i Vestenskov Sogn, kierligen med Gud. Vider, kiære Venner, at højbårne Første og Førstinde Koning Christian og Dronning Dorthe, vor kiære naadige Herre og Frue, haver undt og udgivet nogle deres Breve, lydende paa den Capel, som nu nyligen er opbygget udi fornævnte Sogn, at han ei skal være eller komme fornævnte Vestenskovs Kirke eller SognePresten i Sammested til nogen Forfang eller Skade. Hvilke Breve vi med dette vort Brevs Samtycke fuldbyrder og stadfæster, og ville vi ei heller tilstede, at fornævnte SogneKirke og Sogne Prest der sammesteds maa skee Forfang af samme Capel. Men vi bede og byde alle eder fornævnte, at I søge eders rette SogneKirke, der GudsTieneste at høre, og alle den hellige Kirkes Sacramenta at anname, som nytteligt er at anname, Synderlig Daab og Naadefærd, som I og eders Forældre her til giort haver. Er det saa, at I nogle Messer have ville i fornævnte Capel undetiden, og om Vinteren, naar Ond Vei er, og Capellen viet er, da skulle I det have med eders Sogneprestes fulde Ja og Samtycke, og han da selv, eller huem dertil forskicket vorder, efter sin egen fri Villie, skal giøre der den Tieneste og inden anden, i hvo som helst det være kand, og I da, som der Messer og Tienester begierendes er at have, skulle lønne hannem derfor, eftersom I kunde med hannem forliges derom. Og skulle I give hannem da til gode rede alle hans rette SogneProvent,

som I her til giort have, og dem derfor intet formindske. Forbydendes eder alle og hver særdeles noget her imod at giøre eller giøre lade i nogen Maade, under Kirkens Dom. In quorum approbationem & inhibitionem, evidemtiam firmiorem, secretum nostrum præsentibus inferius, duximus appendendum.
Datum in curia nostra OLLEVOD anno Domini 1472 ipso die beati Joannis Baptistæ.«

Brevet fra biskop Krafse bliver ofte omtalt af senere forfattere, som henviser til Danske Magazin bind 1, s. 14, mens det rent faktisk findes i bind 2. Hans de Hofmann (1760 og 1774) skriver endvidere, at brevet omtaler kilden. Indtil videre er det ikke lykkedes for mig at finde nogen omtale af kilden i bispebrevet fra 1472.

Der findes flere breve af samme type og indhold fra de følgende år: 1481 fra biskop Carl i Odense, 1494 fra kong Hans, 1508 fra biskop Jens Andersen i Odense. De er udgivet i Kirkehistoriske Samlinger, s. 463-465.

1570: BREV FRA KONG FREDERIK II

Den første direkte omtale af kilden findes i følgende kongebrev fra 1570, hvor kong Frederik II befaler, at kilden skal tilstoppes og kirken rives ned på grund af misbrug og afgudsdyrkelse. Ordren kom dog ikke til udførelse. Kildens navn omtales her første gang: »den hellige Trefoldigheds Kilde«; og dens beliggenhed anføres: i Vesternæs, i nærheden af kapellet. Brevet findes udgivet i Kirkehistoriske Samlinger, s. 467 og blev oprindelig sendt til lensmand Albret Oxe på Aalholm Slot.

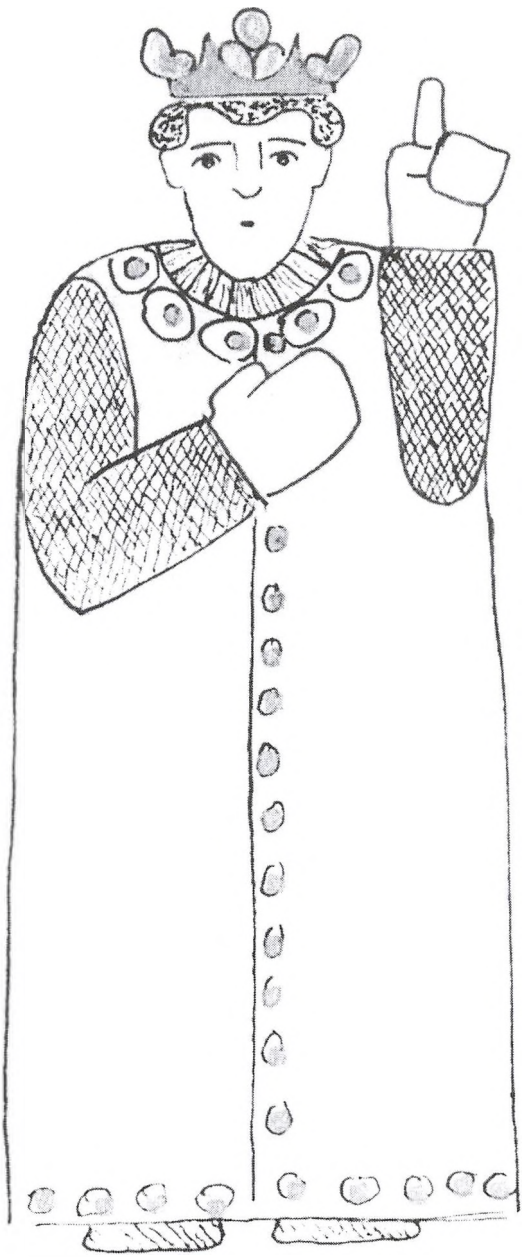

»Frederik den Anden (osv.). Vor Gunst tilforn. Vid, at vi ere kommen udi Forfaring, hvorledes at i den Kapel, som er bygt ved den Kilde, som kaldes den hellige Trefoldigheds Kilde, udi Vesternæs Sogn der i Laaland, skal holdes megen Misbrug og Afgudsdyrkelse, saa at mange did søger, slig ugudelig Handel at bedrive. Da paa det sligt maa afskaffes og forekommes, at det ikke skulde give andre ondt Exempel, bede vi dig og ville, at du med det aller første lader efterskyde samme Kilde og lader nedbryde den Kapel, der hos bygt er, og bestiller, at den til Kirkens Bygnings Behov bliver forvendt. Dermed gJør du os til Vilje. Thi lad det ingenlunde. Skrevet paa vort Slot Frederiksborg den 20de Dag Augusti Aar 1570. Under vor Signet.

Frederik«

Måske kan man se ovenstående brev som et vidnesbyrd om, at kilden er foranledningen til kapel-byggeriet – sådan er det i hvert fald blevet læst i eftertiden. Det vil dog efter min vurdering være klogt at være tilbageholdende med alt for håndfaste konklusioner og i stedet nøjes med at konstatere, at Hellig Trefoldigheds Kilde ved kapellet i Vesternæs blev besøgt af mange i 1500-tallet.

1744: ANNALES ECCLESIÆ AF PONTOPPIDAN

E. Pontoppidans »Annales Ecclesiæ Danicæ Diplomatici« bringer oplysninger om begivenheder i den danske kirkehistorie. Begivenhederne anføres efter årstal, og kilden i Kappel findes omtalt under fire årstal: 1464, 1473, 1494 og

1557. Oplysningerne findes dels i Zweyter Theil, København 1744, og i Dritter Theil, København 1747.

Anno 1464 (anden del, side 634) »Capelle zu Westenskov«
»Der König Christian bewilligte eine Capelle, der Heiligen Dreyfaltigkeit zu Ehren, im Kirchspiele Westenskov in Laaland zu bauen.«

Anno 1473 (anden del, side 657) "Capelle zu Westenskov"
Dieser Bischof *(Odensebiskoppen Magnus = Mogens Krafse, der var biskop 1460-1474)* confiermierte auch jetzt die Verehrung der heiligen Dreyeinigkeits Capelle in Westenskov in Laaland. Dat. in curia Ollevad.

Anno 1494 (anden del, side 708), »Capelle zu Westenskov«
König Johannes *[Hans]* hat in diesem Jahr dareingewilligt, daß die heilige Dreyfaltigkeits-Capelle, im Kirchspiele Westenskov in Laaland, mögte auferbauet werden.«

Anno 1557 (tredje del, side 343) »Capelle zu Westenskov, wegen Abgötterey abgeschaft«
Der Ritter, Albert Oxe, erhielte Königl. Befehl, die Capelle zu Westenskov, bey welcher viele Abgötterey getrieben ward, abzubrechen, und die dabey befindliche Quelle zu verstopfen.

Oplysningerne om året 1464 stammer fra dokumentet af samme årstal, som er anført tidligere. Oplysningerne om året 1473 er identiske med brevet fra 1472, der er anført tidligere. Oplysningerne om året 1494 findes bevaret i et brev fra kong Hans, der er udgivet i Kirkehistoriske sam-

linger, men som ikke er aftrykt her. Oplysninger om 1557 er fejldateret; det rigtige årstal er 1570, hvorunder det er anført ovenfor.

1744: INDBERETNING FRA FORVALTER BEK

I 1740'erne indsamlede Erik Johan Jessen oplysninger til et topografisk værk, som dog i første omgang ikke blev til noget. Fra forvalter Bek på det nyoprettede gods Gottesgabe foreligger der en indberetning, der blandt andet omtaler kilden. Det fremgår af indberetningen, at kilden endnu er i funktion i 1743-44, og at kilden ligger ved møllen. Denne indberetning er indtil videre også det ældste skriftlige vidnesbyrd om møllens eksistens, som jeg er stødt på. Indberetningen er udgivet af Kai C. Uldall i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog IX, 1921, s. 96-117.

"Her på Godset er en kilde, kaldet Cappels Kilde, hvorved er en tillåset Blok. Vandet i denne Kilde er meget delicat og skal af sig selv være af Jorden udsprungen. Til denne Kilde kommer hvert Aar St. Hansdag mange Mennisker, som bruger Vandet og giver Penge i Blokken, der siden til fattige Mennisker uddelis. Kilden er ellers beliggende ved en Mølle i Gottesgave Mark, kaldis Cappels Mølle."

1755: INDBERETNING FRA SOGNEPRÆSTEN

Det meddeles i 1755 til generalmajor Laurids de Thurah, at der årligt lægges et beløb på 10-12 rigsdaler i kildeblokken ved Kappel Kilde. Denne indberetning er yderligere et

vidnesbyrd om fortsat brug af kilden. Indberetningen findes i et manuskript på Det Kongelige Bibliotek: Kall 4°, Nr. 377II, bl. 180v-183, og er foretaget af sognepræst Math. Jensen. En kopi af håndskriftet findes på Stiftsmuseet i Maribo, og museumsinspektør Thomas W. Lassen har været behjælpelig med følgende udskrift:

»Westenskou og Annexet Cappel.

. . .

Angaaende Annex Kirken i Cappels Sogn, da gives nogen efterretning om dend i dend 1.ste tome af det danske Magazin p. 14 *[se ovenfor brevet fra biskop Mogens Krafse 1472]*. Sidst i forrige Seculo er dend bleven til Ordentlig Sogen Kirke, men i hvad anledning og autoritete vides ikke, siden alle gamle Breve ved Westenschov Præstegaards Brand 1688 ere Bortkomne.

Toe Bysseskud fra Cappels Kirke er endnu dend i Magazinet omrørte Kilde, dend har Mineralsch Vand og bruges ved S.te Hans dags tiider af Bønder. I Blokken ved den kand samles 10 á 12 Sldlr *[sletdaler]*.

Rimeligt har Westenschov Kirke i gamle Dage været kaldet Hellig 3 foldigheds Kirke, siden Munke Capellet ved Brønden har hedt Hellig 3 foldigheds Capel. Denne Kirke har et lidet Spiir bygt paa Muuren som er de Søefarer til nogen effterretning.

. . .

Videre vides ikke at melde.
Westenschov d. 14.de Martz 1755. Math. Jensen.«

De nuværende brønddæksler på møllegrunden ligger ca. 200 m øst for kirken, og det passer nogenlunde med sogne-

præstens oplysninger om, at kilden ligger to bøsseskud fra kirken. Derimod kan jeg ikke se, at min forgænger har ret i, at kilden er 'omrørt' i udgivelsen i Danske Magazin, og han henviser også til et forkert bind; så jeg er ikke sikker på, at han selv har slået stedet op, da han skrev sin indberetning. Men udsagnet om den fortsatte brug af kilden, især ved Skt. Hans, vedrører sognepræstens samtid og må betragtes som autentisk.

Kapellet kaldes for »Munke Capellet«. Jeg ved ikke, hvad indberetteren lægger i dette udtryk – formentlig kun, at kirken er bygget af munkesten?

1760: BESKRIVELSE I HOFMANS FUNDATIONER

I det topografiske værk af Hans de Hofman: Samlinger af Fundationer og Gavebreve, findes der i bind VI fra 1760 noget om Kappel Kilde på side 140. Kilden omtales i en note, der kort beskriver Kappel kirke.

»Noget fra Kirken ligger den Kilde, som i Magazinet Tom. I. pag. 14 er ommeldet, og indbringer aarlig i Blokken 10 à 12 Sldlr.«

Hofmans beskrivelse bygger vist nok på indberetningen til de Thurah, og han overtager også den forkerte litteraturhenvisning til bind I i Danske Magazin i stedet for bind II. Og det er stadigvæk forkert, at kilden er omtalt i Danske Magazin.

1767: BESKRIVELSE I DANSKE ATLAS, TOM. III

I Erik Pontoppidans, Den Danske Atlas, tom. III, s. 317 er

der en beskrivelse af Gottesgabe. På dette tidspunkt hørte kilden matrikulært til Gottesgabe Hovedgaard. Kilden beskrives som en brønd, og der står en blok ved kilden. Kilden er fortsat i brug og besøges.

»Ved Gottesgabe er en Sundheds-Brønd kaldet Capels-Kilde, og derhos en Blok, i hvilken sankes nogle Penge, særdeles paa St. Hans Dag, da Brønden besøges af mange.«

1774: BESKRIVELSE I DANSKE ATLAS, TOM. VI

Bind 6 er et supplementsbind i forhold til Danske Atlas bind II og III. Bindet er udgivet af Hans de Hofman, som benytter præsteindberetninger til Thurah i 1755. Kilden beskrives også her som en brønd, der ligger noget fra kirken. Den bruges ikke så meget mere, og der står en blok ved brønden. I indberetningen fra 1744 betegnes vandet som meget delicat, mens det her siges at have en skarp smag. Beskrivelsen af Cappel sogn findes s. 466-467.

»Den [kirken] har fordum været et Capel, hvor en Munk holdt Messe ved St. Hans Dags Tider, naar Folk betiente sig af Brønden, som ligger noget fra Kirken. Vandet har en skarp Smag, og bruges nu sielden, saa at den derved staaende Blok importerer aarlig ikkun lidet til de Fattige; om denne Kilde see Danske Magazin Tom. I. p. 14.«

Der er ikke i de ældre, bevarede kilder spor af munke, så munken, der her indføres af Hans de Hofman, er formentlig kun et fantasiprodukt. Munken dukker op i senere beskrivelser, men er formentlig ikke ældre end denne topografiske

beskrivelse i 1774. Hofman fortsætter med at bruge en forkert henvisning til Danske Magazin, både hvad angår bind og indhold.

1776: BESKRIVELSE HOS P. RHODE

Ifølge den topografiske beskrivelse i P. Rhodes værk »Laaland-Falsters Beskrivelse«, 1776, s. 286, var brønden fortsat i funktion og indbragte årligt 12-14 daler årligt. Han henviser til kongebrevene fra 1464 og 1465, men ser ikke ud til helt at have forstået baggrunden for brevene. Kilden beskrives i forbindelse med Vestenskov sogn.

»Stedet ligger plaisant nok, hvorudover man og i Pavetiden foretog hellige Reiser til dette sted. Man opdagede her en hellig Sundheds Brynd, og Kong Christian den Første bevilgede Aar 1464, at ved samme maatte bygges et Capel til den h. Trefoldigheds Ære. Item gav Dronning Dorothea to Aar efter til samme visse Friheder, (dateret i Sandby) hvorover Stedet blev saa helligt, at Munkene lettelig trak Folk fra Sognekirken til sig, hvilket Biskop Mogens Krafse maatte Aar 1472 strengelig forbyde; dog udvirkede de snilde aandelige Mænd tilladelse af Kong Hans endnu 22 Aar derefter, at Capellet blev sat i fuldkommen Stand, indtil det kiere Evangelii fremskinnende Lys foraarsagede en Forandring, thi Aar 1557 fik Ridder Albert Oxe kongl. Ordre at lade Capellet afbrekke formedelst det meget Afguderi, som der blev bedreven, og Kilden at tilstoppes. Det er nok ellers samme Sundheds Brynd nær Cappels Kirke, som endnu af mange Syge søges og tilrenter Sognets Fattige aarlig 12 til 14 Daler.«

Stölle Marken
Sour
b = 18
Sorder. Er overfort
paa
Cappels Kilde
Kilde
1179
a = 16
a = 16
c = 20
Marken
Marken

På flere punkter ser det ud til, at Rhode lader fantasien få frit løb. Medmindre han har haft adgang til andre gamle kilder, end de tidligere citerede, er der ikke grundlag for at udtale sig om kildebesøg i pavetiden, eller om munke ved kilden og kapellet.

1807: MATRIKELKORT FRA 1807 OVER GOTTESGABE

På dette kort anføres beliggenheden af »Cappels Kilde«: Den ligger ved møllen, umiddelbart sydøst for vejsvinget. På kortet er anført »Kilde Marken«, som er den jord, hvorpå skolen og sportspladsen nu ligger. Det meste af den nuværende præstegårdsjord kaldes »Møllemarken«. Dette kort er den hidtil mest præcise markering af kildens beliggenhed. Kortet er opmålt ved matrikuleringen i 1807 af F. Berg og bærer betegnelsen: »Kort over Gottesgabe Hovedgaards [Jorder beliggende i] Cappels Sogn udi Laalands Sönder Herred [Mariboe Amt]«. Kilden må altså formentlig fortsat have eksisteret i 1807.

1833: BESKRIVELSE HOS J.H. LARSEN

Ifølge værket J.H. Larsen: »Laaland og Falster topografisk beskrevne« (1. Bind, Kbh. 1833, s. 158) har Kappel Kilde nu tilstoppet sig selv, og den bliver ikke mere besøgt.

»Kappel By, omtrent midt i Sognet ved Sognekirken (det forrige Kapel), der har et paa sin vestre Ende opbygget Taarn med Spir, der er Søemærke, med to klokker, bygt 1494 sandsynlig af Domikanermunkene i Halsted Kloster,

først som Kapel ved en der fundet hellig dvs. helbredende Kilde, hvor Folk kom sammen, for at der kunde være et Sted til Gudstjeneste (høre Messe, som da ansaaes for en daglig fornødenhed) i Nærheden og derved befordre milde Gavers Indsamling af de helbredede. Efterat Kapellet var bygt, drog Prædikemunkene Sognefolket fra Vestenskov Kirke og dens Sognepræst. For at forebygge dette, udgav Christian I. og Dronning Dorothea adskillige beskyttelsesbreve for Vestenskov Kirke og Sognepræst imod forbemeldte Kapel, hvilke Bispen Mogens Kraffse 1472 stadfæstede, men tillod dog at Kapellet maatte blive ved Magt, for at Sognefolkene deromkring, især om Vinteren der kunde høre Messe, og nyde Sacramenterne, dog at intet skulde afgaa Kirken og Sognepræsten i Vestenskov, ligesom og at denne særlige Gudstjeneste ikkun maatte holdes af ham eller den, som han paa sine Vegne dertil beskikkede. Brevet i D. Mag. 2,14. – 1494 blev Kapellet, som alt da, kun 30 Aar efterat det var bygt, var forfaldet, paa ny sat i vedbørlig Stand, og Gudstjenesten blev ved deri at forrettes indtil 1570, da Lehnsmanden paa Aalholms Slot, Albert Oxe, blev beordret til at lade Kapellet afbryde og Kilden tilstoppe formedelst det meget papistiske – Afguderi. Man tilskrev nemlig den hellige Trefoldighed den helbredelseskraft, der viste sig paa saa mange, der brugte Kilden, og man ansaa dette – og det endog i hine formentlige Lysets klare Dage – for en højst farlig Sag – for et papistisk Afguderi. – Imidlertid blev hverken Kapellet afbrækket eller Kilden tilstoppet, det sidste ville da og havt sine Vanskeligheder. Kapellet blev senere en Sognekirke og den vestlige del af Vestenskov Sogn dertil henlagt og som Filial annecteret Vestenskov Sogn. Endnu 1770-80 blev Kilden

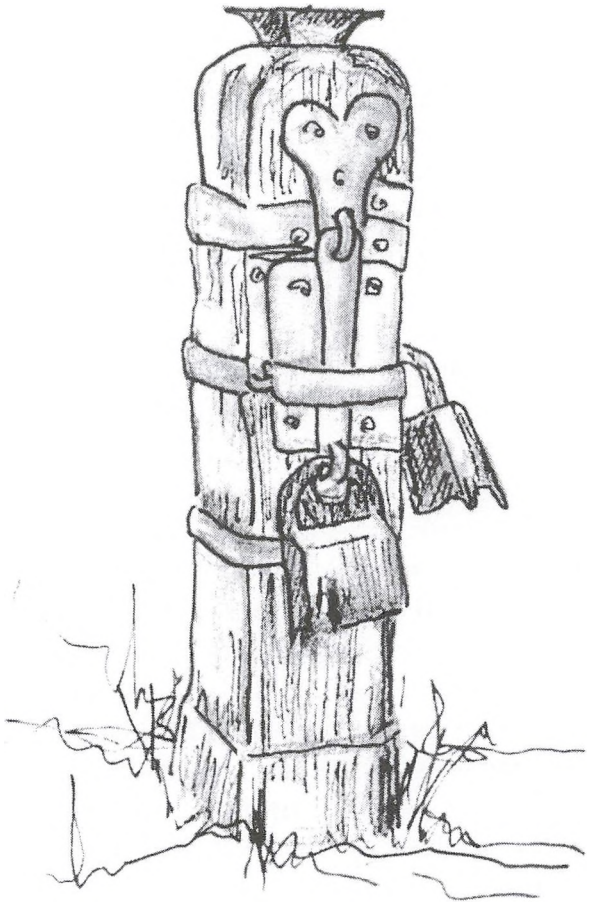

besøgt og indbragte de Fattige en 14-16 Daler. Nu har Kilden tilstoppet sig selv, da Ingen mere søgte den, ingen flere Helbredelser ej heller skeete, intet lagdes i Blokken og Ingen vilde holde den vedlige. Da man imidlertid ej kan troe, at alle derved i sin Tid skeete Helbredelser skulle alene hidrøre fra Overtroe og Indbildninger eller fromt Bedragerie, saa fortjente Kilden her, ligesaa vel som Kippinge Kilde paa Falster og flere, endnu en Undersøgelse, og da denne ligesom Kippinge ligger ei langt fra Stranden, Kippinge endog meget nær samme, saa var det muligt at faa indrettet en ligesaa god og heldbringende Kilde, som saa mange andre Steder og dertil strax ved Haanden et Søebad, som man kunde have svagt og stærkt som man behagede, i Indfjorden eller og i det aabne Hav. – Men uheldigviis for mit kjære Fædreneland er alt Videnskabeligt concentreret i Hovedstaden, og der faar ingen Læge eller Chemiker Lyst til at reise saa langt for at prøve Sagen. De gamle Undersøgelser om de saakaldte hellige Kilders Værd tør man ikke stole paa, thi de ledsages og ledtes ofte af mangehaande især af religiøse Fordomme, især af den at Alt hvad Katholicismen havde efterladt, var vitterligt Bedragerie. – See herom foruden D.Mag. l.c. ogsaa Ann. Eccl. 2, 634, 657, 708, 3, 343. D. Atl. 6,466. Kildevandet skal have havt en jernagtig, skarp Smag.«

Der er mange oplysninger i denne beskrivelse, men også en del unøjagtigheder og gætterier. Hvad angår forholdene i de ældste tider, er det bedre at holde sig til de bevarede dokumenter end til J.H. Larsens gengivelse. F.eks. har der mig bekendt har aldrig været dominikanermunke i Halsted.

1844: LANDHUSHOLDNINGSSELSKABETS BESKRIVELSE

Det kongelige danske Landhusholdningsselskab udgav i 1844 en beskrivelse af Maribo amt under titlen J.P. Hage: »Nye Mariboe Amt«. Beskrivelsen bygger på indberetninger fra 1822-23 og 1841-42. Her beskrives to kilder på Lolland, nemlig Thorslunde kilde og Thirsted kilde. Desuden bemærkes, at der i Sønder Herred, såvidt vides, kun findes en eneste kilde ved Vesterborg sø. Det forudsættes altså indirekte, at kilden i Kappel ikke længere eksisterer. Den omtales dog i en note, som er et næsten ordret citat fra Danske Atlas, tom. 3, fra 1767.

»Ved Gottesgabe findes en Sundheds-Brønd, kaldet Capelskilde, og derhos en Blok, i hvilken sankes nogle Penge, særdeles paa St. Hans-dag, da Brønden besøges af Mange. D. Atl. 3, 317.«

Noten i denne udgivelse skal næppe opfattes som en beskrivelse af forholdene i begyndelsen af 1800-tallet.

1859: BESKRIVELSE HOS J.J.F. FRIIS

Den topografiske beskrivelse af Lolland-Falster ved P. Rhode fra 1776 blev bearbejdet af J.J.F. Friis til et nyt værk med titlen: »P. Rhode, Samlinger til de danske Øers Lollands og Falsters Historie . . . udg. af J.J.F. Friis« (Kbh. 1859). Beskrivelsen af kilden er ny og viser, at kilden i 1850'erne ikke længere eksisterer. Friis skriver, at kilden er

kastet til af møllens nuværende ejer. Mølleejer i 1850'erne var Henrik Christian Hertz; han overtog møllen i 1830'erne og ejede den indtil 1860'erne. Ifølge Friis må kilden altså være kastet til i 1830'erne eller 1840'erne af møller H.C. Hertz. Ifølge den topografiske beskrivelse af J.H. Larsen fra 1833 har kilden tilstoppet sig selv, så de to topografer er enige om, at kilden ikke længere fungerer, men er ikke enige om årsagen. Hos J.J.F. Friis findes beskrivelsen af kilden på side 231.

»Her [i Kappel sogn] fandtes den i sin Tid berømte Kappels Kilde, som, uvist af hvad Grund, er tilkastet af Kappel Mølles nuværende Eier. Vandet havde en jernagtig Smag og besøgtes i den Grad, at man fandt sin Regning ved at bygge et Capel her, hvilket blev den første Aarsag til den senere Kirke og Sognets nuværende Navn. Den kaldtes: Hellig Trefoldigheds Kilde. 1570 befalede vel Kongen at den skulde tilstoppes og Capellet, som alt var bygget 1464 og indviet til den hellige Trefoldighed, nedrives; men ingen af Delene skete. Endnu i Mands Minde kunde Kilden have en aarlig Indtægt af en halv Snees Daler; længere er det ikke siden at dens Herlighed forsvandt. Dens Berømmelse tiltog især derved, at Dronning Dorothea kort efter Capellets Opførelse skjænkede det en Deel Rettigheder, som var til stort Afbræk for Hovedkirken i Vestenskov, hvis Geistlighed derfor stedse saae med skjæve Øine til det opblomstrende Capel. 1472 forbød Biskop Mogens Krase Folk vel at forlade Vestenskov Kirke og søge til Kappel, men de snilde aandelige Mænd udvirkede dog 22 Aar efter, at Capellet atter fik sin gamle Herlighed tilbage af Kong Hans.«

Friis er meget sikker på, at kilden var årsagen til kapel-byggeriet. Jeg er ikke slet så sikker, da de ældste dokumenter fra 1400-tallet ikke omtaler kilden i forbindelse med kapel-byggeriet.

1890 (1905): MALEBORDSBLAD FRA GEODÆTISK INSTITUT

På dette kort findes ikke nogen angivelse af kildens placering. Der er et vandhul 120 m vest for præstegården og et andet 160 m øst for møllen.

1924: BESKRIVELSE HOS C.C. HAUGNER

Det seneste store topografiske værk er C.C. Haugners »Sønder Herred's Historie« fra 1924. Her er der en beskrivelse af kilden på side 397, hvoraf det fremgår, at der ikke længere er nogen egentlig kilde, men dog et vandhul. Hvis dette vandhul skulle være efterfølgeren af kilden, ville det være ønskeligt at kunne lokalisere det helt præcist, men det er ikke lykkedes for mig endnu. Haugner skriver kun, at det er i nærheden af møllen.

»Hvor før den hellige Kilde sprang og de syge søgte Lægedom for deres Vunder, er nu kun et Vandhul, hvorfra Ændernes Snadren blander sig med Kværnens snurren i den tæt ved staaende Mølle. Og dog er det denne Plet, det hele Kappel skylder sin Tilværelse som Kirkesogn.«

I øvrigt er der hos Haugner en udførlig skildring af kildens historie (s. 391-397) med en del citater fra brevene i stridighederne mellem sognepræsten i Vestenskov og befolkningen i Vesternæs, Knubbelykke og Sjunkeby. Han formoder, at kilden var kendt og besøgt, allerede inden man begyndte at bygge kapellet, og at kapellet blev bygget for penge fra kildegæsterne. Han har muligvis ret, men kan ikke bruge de bevarede breve som dokumentation for påstanden.

1924: BESKRIVELSEN I »HELLIGKILDER PA LOLLAND OG FALSTER«

August F. Smith udsendte i 1924 i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog en artikel om Helligkilder på Lolland og Falster. Denne artikel indeholder et foto af stedet for kilden, men desværre er det heller ikke i dette tilfælde lykkedes at identificere det fotograferede vandhul. Artiklen indeholder endvidere en interessant beskrivelse fra møller Clausen, som omkring 1880 havde foretaget en udgravning på det sted, hvor kilden havde været. Udgravningen efterlod et vandhul, som fandtes stadigvæk i 1920'erne og blev udpeget som stedet for den tidligere kilde. Kappel kilde er omtalt på siderne 48-49 og 65.

Hellig Trefoldighedskilde (Lollands Sønderherred, Kappel Sogn) fandtes ved Kappel Kirke paa Gottesgabe Mark. Kilden skal være fremsprunget af sig selv. Den besøgtes meget af syge. 1755 meddeles til Thurah, at der aarlig ofredes 10-12 Rdlr. i Kildeblokken. 1766 skriver Rhode, at endnu i Mands Minde kunde Kilden have en aarlig Indtægt af en halv Snes Daler. Rhode har sikkert denne

Oplysning fra Thurah. Endnu 1770-80 blev Kilden besøgt og indbragte de fattige en 14-16 Rgdlr. I et Brev til V. Bang fra 1896 (i D. F. S.) meddeles, at for en Menneskealder siden fandtes Stumper af Krykker på Kirkeloftet, efterladt af Krøblinge, der var blevne helbredte af Kildens Vand. 1857 stødte man ved Brøndgravning paa en Vandaare fra Helligkilden, hvorfor Vandet i denne sank betydelig. Brønden, der blev gravet, udmærker sig ved en rig Vandmængde, saaledes 1858-59, da der var stærk Tørke.

Kappel Kirke var oprindelig et Kapel (deraf Navnet Kappel). Dette Kapel kom særlig i Ry, da Kristian 1.s Dronning, Dorothea, skænkede det en Del Rettigheder, som var til stor Skade for Hovedkirken i Vestenskov, hvis Gejstlighed stedse saa med Uvilje paa Kapellets Opblomstring. Derved fremstod en stor Strid mellem Vestenskovs Gejstlighed og Beboerne af Sjunkeby, Knubbelykke og andre beboede Steder i Udkanten af Vestenskov Sogn. Striden affødte ogsaa Kongebreve. I et af disse fra 20. August 1570 giver Frederik 2. Befaling til, at Kilden, 'hvor der skal holdes megen Misbrug og Afgudsdyrkelse, saa at mange didsøger, slig ugudelig Handel at bedrive,' skal med det allerførste efterskydes og Kapellet nedbrydes og benyttes til Vestenskov Kirkes Behov. Dette Kongebrev skete dog ikke Fyldest. Aaret efter udstedtes et andet, der gaar ud paa, at Kapellet skal bevares. Dette blev i det 17. Aarh. Anneks til Vestenskov, 1882 eget Pastorat. Kappel Kirke tjente de søfarende til Mærke. Af Kongebrevet fra 1570 ser man, at Kilden har været meget besøgt paa denne Tid. Kilden, der sikkert er en meget gammel Helligkilde, har aabenbart givet Anledning til, at man byggede Kapellet – i Lighed med de fleste Kildekapeller.

I sin indledning fejlciterer Smith fra Rhode (1766). Det anførte citat om, at kilden endnu i mands minde skulle have en årlig indtægt på en halv snes daler stammer fra andenudgaven ved Friis i 1859, hvor kilden var holdt op med at fungere. Derimod var den endnu i funktion i midten af 1700-tallet. Smiths oplysninger om, at man i 1857 ved en brøndudgravning traf på en vandåre fra helligkilden, hvorfor vandet i denne sank betydelig, stemmer ikke godt overens med tidligere oplysninger om, at kilden i 1830'erne enten tilstoppede sig selv eller blev tilkastet af mølleren. Smith fortæller ikke nærmere om, hvorfra han har sine oplysninger.

Note 5, side 65, indsat af redaktionen af årbogen:
»Efter Udtalelser (Septbr. 1923) af den ca. 80-aarige Møller Clausen (tidligere Ejer af Kappel Mølle, der ligger umiddelbart ved Kildens Plads) fandt han, da han for ca. 35 Aar siden gravede ud om Kilden, fordi den underminerede den omgivende Pløjejord, paa en underliggende firkantet Træramme en ca. 2 Alen høj rund Udforing af Kampesten og derover To Tønder (Oksehoveder) over hinanden. Denne Brønd blev tagen ned; over Kilden dannede der sig en lille Sø. Tæt herved er der, ifølge samme Meddeler, tidligere, men i hans Tid, fundet adskillige Murbrokker og Tagsten, som han mener var fra det gamle Kapel.«

Hvis det møller Clausen fandt ved sin udgravning ca. 1888 var den tidligere kilde, må kilden i 1700-tallet have været en brønd, sådan som den også beskrives i de samtidige topografiske værker.

1926: BESKRIVELSEN I »DANMARKS HELLIGKILDER«

Aug. F. Schmidt har skrevet mange artikler om helligkilder og også lavet en oversigt over samtlige kendte danske helligkilder; det drejer sig om mere end 600 kilder. I værket »Danmarks Helligkilder« fra 1926 har Kappel Kilde fået nr. 712 og er omtalt på side 125. Omtalen er især en henvisning til eksisterende litteratur og er næsten ulæselig uden forkortelseslisten, men her kommer den alligevel.

»Hellig Trefoldighedskilde, Loll. Sdhr., Kappel S., ved Kappel Kirke paa Gottesgabe Mark. (Thott. Fol. 750, 605 Kall 4 Nr. 377 II, Bl. 181. [L.-F. Aarb. 1921, 105 f., 114] D. Mag. II, 14. Hofman VI, 140 [D. A. VI, 466]. Rhode I, 177, 286 f. [Friis I 1859, 231]. J.H. Larsen I 1833, 158 f. Kirkeh. Saml. 3. R. VI, 460 ff. Rørdam: Kirkelove I, 510. O. Haugner: Gl. loll. Kirker, 109 f. Trap[4] IV, 91 f. L.-F. Aarb. 1924, 48 f., 65, se Forkortelser smst., 47. Her S. 27, 32, 41 53, 71, 106).«

De fleste af henvisningerne er benyttede og citeret tidligere i denne tekstsamling, som har taget udgangspunkt i disse henvisninger. De første 110 sider af bogen er mere almindelig tekst om helligkilder og kan læses som en god og grundig introduktion til emnet.

1936: BETINGET SKØDE VED SALG AF MØLLEN

I 1936 solgte fru Karoline Fredrikke Larsen Kappel Stubmølle til en nystiftet selvejende fond under navnet »Kappel Stubmølle og Hellig Trefoldighedskilde«. Med købet af møllejorden fulgte udover møllen også en brønd, og sælgeren betinger sig ret til at tage vand i brønden i vandknappe perioder. På salgstidspunktet bestod møllejorden af matr. nr. 11d, 47 og 1e i Vesternæs by, Kappel sogn.

1942: KORT FRA GEODÆTISK INSTITUT

På målebordsbladet og atlasbladet fra 1942 er der angivet en kilde ca. 20 m SV for Kappel Mølle. Kilden er anført under navnet »Hellig Trefoldigheds Kilde« og er placeret på det sted, hvor brønddækslerne ligger nu. Kilden er optaget i Geodætisk Instituts navneregister i 1942, og er sandsynligvis optaget på grundlag af oplysninger fra lokale beboere i forbindelse med rekognoscering i marken i 1942. På navneblok nr. 38105 hos Geodætisk institut står der følgende om kilden:

»1942: Hellig Trefoldighedskilde (var tidl. Kilde, hvortil der valfartedes meget. Nu en Brønd; men Navnet høres stadigvæk. Oprindelsen kendes ikke; men det kan – efter stedlige Læges Mening – føres tilbage til Aar 1640. Godt kendt.)«

1964: BESKRIVELSE VED J. BEK PEDERSEN

I anledning af Kappel Kirkes 500 års-jubilæum blev der udsendt et lille hæfte om kirkens historie af lokalhistorikeren J. Bek Pedersen. Hæftet har titlen »Hellig Trefoldigheds Kapel. Kappel Kirke gennem 500 år« og indeholder et par afsnit om kilden.

S. 3: »Oprindelsen til Kappel kirke er at finde i den kildedyrkelse, der har været brugt af mange folkeslag før i tiden. Fersk vand har til alle tider været efterspurgt. Det kølige kildevand, der vældede frem af jorden, uden at noget menneske havde gjort noget for at få det til at rinde, blev betragtet som en gave fra guderne. Derfor blev mange kilder betragtet som hellige. Kildens guddom blev tilbedt, og den fik sit offer, for at kildevældet ikke skulle ophøre.

En kilde på Vesternæs mark – øst for byen – er oprindelsen til Kappel kirke. Hvornår kilden er anerkendt som 'helligkilde', har man ingen oplysninger om. Der findes heller ingen sagn om, hvordan kilden er opstået. Da kilden kommer ind i historien i 1464, hedder den 'Hellig Trefoldigheds Kilde'. Dengang har der været en ret betydelig valfart til kilden. Det har sikkert været Sct. Hans aften og nat, da syge har søgt helbredelse ved at bade sig i kildens vand. Der har sikkert også været kildemarked ved denne kilde, ligesom der har været det ved de fleste hellige kilder, men der findes ingen beretninger herom.«

S. 30-31: »Den gamle kilde, der først havde været årsag til, at kapellet blev bygget, er nu helt forsvundet.

I 1857 blev der gravet en brønd, der havde samme

vandåre som kilden. Denne brønd blev bekendt for, at der var godt og rigeligt vand i den selv i de tørreste somre.

En afdød møller Clausen fortalte i 1923, at da kilden var kastet til, underminerede kildevandet pløjejorden der omkring. Omkring 1880 gravede han derfor ned, hvor kilden havde været. Han fandt derved to tønder (oksehoveder) oven på hinanden. Disse hvilede på en 1,25 m høj udforing af kampesten, der igen hvilede på en firkantet træramme. Da dette var udgravet, var der blevet et lille vandhul, der opsamlede kildens vand.

Dette vandhul var der endnu i 1924, men er nu også forsvundet.

Der er meddelt mig [*af fhv. sparekassedirektør A. R. Paulsen*], at omkring 1913-16 blev der udgravet en brønd på gården 'Sinelund's mark, Knubbeløkke by. I ikke særlig stor dybde gav brønden meget og godt vand. Det gør den den dag i dag. Fra den dag, brønden var gravet, gav kilden ikke mere vand.

Nu er også vandhullet kastet til, så der er ingen spor af den gamle hellige kilde. Lidt vest for det sted, hvor den gamle kilde sprang frem af jorden, knejser nu Kappel kirke som et minde om kilden. Derved er hele Kappel kommune også et minde om den hellige kilde. Var der ikke bygget kapel ved kilden, var der ikke kommet nogen sognekirke. Og havde sognekirken ikke været der, var der heller ingen kommune. Derfor vil det også være naturligt, om sognets beboere sætter kilden et varigt minde i en mindesten.«

1979: BESKRIVELSE VED SIEGFRED SVANE

I nyeste tid har Siegfred Svane forsøgt at videreføre August Schmidts arbejder fra begyndelsen af århundredet. I 1979 udsendte han en lille bog med titlen »100 danske Helligkilder og deres historie i korte træk«. Blandt de omtalte kilder er også Kappels kilde (s. 52-53):

»Ved mange helligkilder opførtes i den tidligere middelalder kapeller, men det er meget få, der er bevaret til vor tid. Kappel kirke hed i den tidlige middelalder Hellig Trefoldigheds kilde, og ved kilden opførtes omkring 1450 det kapel, der gav sognet navn, og bygningen er bevaret som den nuværende kirkes kor, fortæller lokalhistorikeren Bek Pedersen. Sogn og menighed, kirke og kilde har gennemlevet stormfulde tider, men endnu står kapellet som en del af den smukke kirke og pladsen, hvor kilden fandtes er fredet som kulturminde. I Kappel kirke findes en kirkeblok, der efter overleveringen skal være den gamle kildeblok.«

1984: UDVIDET BESKRIVELSE VED SIEGFRED SVANE

Få år senere i 1984 udsendte samme forfatter en fyldigere og grundigere beskrivelse under titlen »Danske Helligkilder«.

»712 Hellig Trefoldigheds kilde, Kappel s., Lollands Sdr. h., Maribo a. Kildens plads påvises ved den fredede Kappel

stubmølle i arealets sydvestl. hjørne. Den indtørrede, da en gdr. i Knubbeløkke omkr. 1925 lod grave en brønd i nærheden og derved ramte kildens vandåre. [juli 1979 Sv]

Historie. Kilden er af meget stor ælde. Den omtales i 1464, da beboerne iflg. et kongebrev fra Chr. I fik tilladelse til at fuldføre bygningen af 'den kappel', man havde påbegyndt, og som har givet sognet navn. Præsten i Vestenskov, hvor sognekirken fandtes, frygtede, at beboerne i sognets vestlige del skulle svigte deres kirke og ikke give ham 'sin rettighed', hvorfor han klagede til kongen og rigsrådet over byggeriet. Kongen, der måtte tage sig af forholdene i Sverige, overlod sin dronning, Dorothea, at ordne sagen, og 1465 var hun i Sandby og udstedte herfra et brev til beboerne i Vestenskov sogn, hvori hun pålagde dem ikke at bygge kapellet større og ikke opføre noget tårn. Samtidig indskærpede hun dem at 'hente deres sakramenter i deres sognekirke' samt at lade præsten bestemme, når der skulle holdes messe i kapellet ved kilden. Efter reformationen klagede mange lutherske præster over, at kilderne stadig søgtes, og 1570 beordrede Fr. II, at kilden, 'hvor der holdes så megen misbrug og afgudsdyrkelse, skal med det allerførste tilskydes og kapellet nedbrydes.' Det skete imidlertid ikke, øjensynlig fordi de Kappel folk overfor lensmanden på Ålholm slot, Albert Oxe talte deres sag så godt, at han fik nedrivningen udskudt, og et nyt kongebrev, udstedt på Nykøbing slot 19 nov. 1571 til Erik Rud udi Ravnsborg len pålægger ham at skaffe degnen ved Vestenskov kapel en passende bolig, hvilket viser, at nedrivningsordren er tilbagekaldt. At H.T.F.s kilde var meget besøgt, ses af, at Thurah 1755 nævner, at der årligt i kildeblokken indkom-

mer 10-12 rdl. Omkr. 1820 beordrede ejeren af Kappel vindmølle kilden tilkastet, men området blev stærkt vandlidende. Man gravede derfor, hvor kilden havde været, og fandt en med store kampesten opbygget brønd, der bestod til 1925 (se ovenf.). Hellig Trefoldigheds kapel er bevaret som kor for Kappel kirke. Ved prædikestolen findes et råt udhugget granitkar, muligt kapellets første døbefont.

Kilder og henvisninger. J. Bek Pedersen: H. Trf.s kapel, Kappel k. gennem 500 år, Nakskov 1964. Nakskov Bibliotek / Bjarne Skeelbo 1976. C.C. Haugner: Lollands Sdr. Herreds Historie, 1924. Schmidt DH 125, 27, 32, 41, 53, 71, 106. Litt: (Thott. Fol. 750, 605 Kall 4 Nr. 377 II, Bl. 181. [L.-F. Aarb. 1921, 105 f., 114] D. Mag. II, 14. Hofman VI, 140 [D. A. VI, 466]. Rhode I, 177, 286 f. [>Friis I 1859, 231]. J.H. Larsen I 1833, 158 f. Kirkeh. Saml. 3. R. VI, 460 ff. Rørdam: Kirkelove I, 510. O. Haugner: Gl. loll. Kirker, 109 f. Trap[4] IV, 91 f. L.-F. Aarb. 1924, 48 f., 65, se Forkortelser smst., 47. «

Litteraturfortegnelse

Alfabetisk fortegnelse over trykte kilder og beskrivelser

DANSKE MAGAZIN, indeholdende Allehaande Smaa-Stykker . . . Bind II, Kiøbenhavn 1746. [Brev fra biskop Mogens Krafse 1472 s. 14-15].

FRIIS, J.J.F.: Se P. Rhode.

HAUGNER, C.C.: Sønder Herred's Historie, Topografi og Statistik (= Lollands Historie, Topografi og Statistik, bind 4). Nakskov 1924. [Om Kappel kilde s. 391-397].

HOFMAN, Hans de: Samlinger af Fundationer og Gavebreve. Bind VI, København 1760 [Især s 140].

HOFMAN, Hans de: Supplement til den Danske Atlas . . . Tomus VI, Kiøbenhavn 1774. [Især s. 466-467].

LARSEN, J.H.: Laaland og Falster topographisk beskrevne. Bind I, Kiøbenhavn 1833. [Især s. 158].

PEDERSEN, J. Bek: Hellig Trefoldigheds Kapel. Kappel Kirke gennem 500 år. Nakskov 1964.

PONTOPPIDAN, Erich: Annales Ecclesiæ Danicæ Diplomatici. Bind I-III, Copenhagen 1741-1747.

PONTOPPIDAN, Erich: Den Danske Atlas Eller Konge-Riget Dannemark . . . Tomus III, Kiøbenhavn 1767. [Om Gottesgabe s. 317].

RHODE, P.: Samlinger til de Danske Øers Laaland og Falsters Historie. Bind I, Kiøbenhavn 1776. [Om Kappel s. 286].

RHODE, P.: Samlinger til de danske Øers Lollands og Falsters Historie Med en Deel Forandringer, Tillæg og Rettelser paany udgivne af J.J. F. Friis. Bind I, Kiøbenhavn 1859. [Om Kappel s. 231].

RØRDAM, Holger Fr.: Efterretninger fra Laaland. i: Kirkehistoriske Samlinger, 3. Række, VI Bind, Kjøbenhavn 1887-1889, s. 401-515. [Især afsnittet »Om Oprindelsen til Kappel sogn på Laaland«, s. 460-478].

RØRDAM, Holger: Danske Kirkelove. Første Del. Kjøbenhavn 1883.

SCHMIDT, August F.: Helligkilder på Lolland og Falster. i: Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog for 1924, s. 42-65.

SCHMIDT, August F.: Danmarks Helligkilder. Oversigt og Litteraturfortegnelse. (= Foreningen Danmarks Folkeminder Nr. 33). København 1926.

SVANE, Siegfred: 100 danske Helligkilder og deres historie i korte træk. København 1979.

SVANE, Siegfred: Danske Helligkilder. København 1984.

ULDALL, Kai C: Topografiske Indberetninger fra Lolland 1743-44. i: Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog for 1921, s. 96-117.

